

Postanowienie z dnia 4 października 2001 r., I CKN 402/00

Gospodarstwo rolne przekazane na podstawie ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140 ze zm.) następcy pozostającemu w ustroju wspólności majątkowej stanowi dorobek małżonków.

Sędzia SN Zbigniew Strus (przewodniczący)

Sędzia SN Iwona Koper (sprawozdawca)

Sędzia SA Krystyna Bilewicz

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Antoniny G. przy uczestnictwie Mieczysława G. o podział majątku dorobkowego, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 4 października 2001 r., na rozprawie kasacji uczestnika postępowania od postanowienia Sądu Wojewódzkiego w Krośnie z dnia 24 listopada 1998 r. oddalił kasację.

Uzasadnienie

Zaskarżone postanowienie zapadło w następującym stanie faktycznym. Małżeństwo wnioskodawczyni Antoniny G. i uczestnika Mieczysława G. zawarte w dniu 11 października 1980 r. rozwiązane zostało przez rozwód wyrokiem Sadu Wojewódzkiego w Krośnie z dnia 16 grudnia 1996 r. Przez okres jego trwania małżonkowie pozostawali w ustroju wspólności majątkowej małżeńskiej. Wspólnie z rodzicami uczestnika prowadzili gospodarstwo rolne o powierzchni 9,65 ha. Umową z dnia 25 marca 1982 r. sporządzoną przez Naczelnika Gminy w K. rodzice uczestnika Teresa i Stanisław G. przekazali synowi, na podstawie ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140 ze zm.) własność i posiadanie tego gospodarstwa. Na tej podstawie w prowadzonej dla przedmiotowej nieruchomości księdze wieczystej dokonany został wpis prawa własności na rzecz uczestnika.

Rozstrzygając postanowieniem wstępnym z dnia 11 maja 1998 r. kwestię przynależności przedmiotowego gospodarstwa do dorobku małżonków Antoniny i Mieczysława G. na tle regulacji art. 32 § 1 i art. 33 pkt 2 k.r.o., Sąd Rejonowy w Sanoku decydujące znaczenie przyznał obowiązującemu ustrojowi majątkowemu małżonków i uznał, że w razie, gdy następcą, któremu rolnik przekazuje gospodarstwo rolne podlega ustrojowi wspólności ustawowej, nabyte w ten sposób gospodarstwo stanowi dorobek małżonków. Zdaniem tego Sądu przyjęcie, w stanie faktycznym niniejszej sprawy, gdy oboje małżonkowie wspólnie prowadzili przedmiotowe gospodarstwo rolne od 1981 r., że stanowi ono majątek odrębny uczestnika pozostawałoby w sprzeczności z traktowaniem gospodarstwa rolnego jako całości i rodzinnego warsztatu pracy, którego należyte funkcjonowanie zależne jest od aktywnego współdziałania małżonków.

Podzielając zaprezentowany pogląd prawny, Sąd Wojewódzki w Krośnie zaskarżonym postanowieniem oddalił apelację uczestnika. Uzasadniając swoje stanowisko odniósł się do istniejącego w piśmiennictwie sporu co do charakteru umowy przekazania gospodarstwa rolnego następcy na podstawie ustawy z dnia 27 października 1977 r. i przyłączył się do poglądu, że umowa ta ze względu na swoje odrębności jest inną umową niż wymienione w katalogu umów w kodeksie cywilnym, a co za tym idzie o przynależności przekazanego gospodarstwa do dorobku małżonków lub majątku odrębnego małżonka następcy przesądza łączący ich ustrój majątkowy. Przemawia za tym także treść nie podlegającego wykładni rozszerzającej art. 33 k.r.o., w którym – w wyczerpującym wyliczeniu źródeł nabycia majątku odrębnego – nie wymieniono gospodarstwa rolnego przekazanego następcy.

W kasacji wniesionej przez uczestnika powołującego się na podstawę naruszenia prawa materialnego zarzucono naruszenie przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 33 pkt 2 i art. 32 § 1 k.r.o. oraz art. 43 ust. 1 i ust 3 ustawy dnia 27 października 1977 r. W uzasadnieniu skarżący podjął polemikę z tezą, że umowa przekazania gospodarstwa rolnego nie jest umową darowizny. We wnioskach kasacji domagał się uchylenia zaskarżonego postanowienia oraz postanowienia sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania lub uchylenia obu postanowień i rozstrzygnięcie co do istoty sprawy przez oddalenie wniosku o ustalenie, że przedmiotowe gospodarstwo wchodzi w skład majątku dorobkowego stron.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na tle zagadnienia zaliczania do majątku małżonków gospodarstwa rolnego nabytego przez następcę na podstawie ustawy z dnia 27 października 1977 r. zarysował się w piśmiennictwie przedmiot spór dotyczący charakteru prawnego umowy o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy, a w konsekwencji także dopuszczalności zastosowania do jej skutków prawnych art. 33 pkt 2 k.r.o. W sporze tym sformułowane zostały dwa przeciwstawne poglądy. Według pierwszego, umowa o przekazanie gospodarstwa rolnego jest cywilnoprawną pozakodeksową umową nazwaną o swoistym charakterze, ściśle określoną co do przedmiotu, podmiotów i formy, której celem nie jest obdarowanie następcy, lecz uzyskanie świadczenia od państwa. Ten charakter nie pozwala na stosowanie do niej, także w drodze analogii, w zakresie w jakim kolidowałoby to z istotą i celami przekazania gospodarstwa rolnego następcy, przepisów kodeksu cywilnego oraz kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dotyczących darowizny. Przekazane na jej podstawie gospodarstwo rolne nie jest więc objęte wyłączeniem z art. 33 pkt 2 k.r.o. i wchodzi w skład majątku wspólnego małżonków pozostających w ustroju wspólności majątkowej, zgodnie z zawartą w art. 32 § 1 k.r.o. regułą nabywania praw do tego majątku. Drugi z poglądów głosi natomiast, że mamy do czynienia z umową darowizny w rozumieniu art. 888 i nast. k.c., a uzyskanie świadczeń przez przekazującego pozostaje bez wpływu na taki jej charakter, gdyż nie następuje to kosztem darczyńcy, lecz osoby trzeciej (państwa). Gospodarstwo rolne przekazane następcy – w warunkach uprzednio określonych – jako przedmiot wymieniony w art. 33 pkt 2 k.r.o. z mocy samego prawa wchodzi do jego majątku odrębnego.

Konsekwentne i utrwalone jest natomiast co do omawianej kwestii stanowisko judykatury, która opowiedziała się za pierwszym z przytoczonych poglądów (zob. uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 16 lipca 1980 r., III CZP 44/80, OSNCP 1981, nr 2-3, poz. 24, z dnia 19 lutego 1991 r., III CZP 4/91, OSNCP 1991, nr 8-9, poz. 103, z dnia 14 października 1992 r., III CZP 125/92, OSNCP 1993, nr 4, poz. 58, z dnia 25 marca 1992 r., III CZP 19/92, OSNCP 1992, nr 9, poz. 163 oraz z dnia 8 września 1993 r., III CZP 121/93, OSNC 1994, nr 5, poz. 97). Stanowisko to podziela także Sąd Najwyższy w obecnym składzie uznając trafność wywodzących się z przytoczonej wyżej argumentacji racji jurydycznych, na których zostało ono oparte.

Na rzecz swoistości umowy o przekazanie gospodarstwa następcy dodatkowo przemawia, umacniająca jej odrębność w stosunku do umowy darowizny, treść art. 119 ust. 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jedn. tekst: Dz.U. z 1993 r., Nr 71, poz. 342), wprowadzającego – na szczególnych warunkach – ochronę rolnika przekazującego gospodarstwo następcy (której nie zapewniała sama ustawa z 1977 r.) w postaci możliwości rozwiązania umowy, na wypadek zachowań następcy dających się określić mianem niewdzięczności, polegających na uporczywym postępowaniu wobec rolnika w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, dopuszczeniu się względem rolnika albo jednej z najbliższych mu osób obrazy czci bądź umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu albo wolności lub uporczywym nie wywiązywaniu się ze swoich obowiązków względem rolnika wynikających z umowy lub przepisów prawa. Nie można też tracić z pola widzenia argumentów wywodzących się z wykładni funkcjonalnej, które powołał Sąd pierwszej instancji, nawiązujących do celów i społecznych skutków omawianej ustawy, tj. z jednej strony zapewnienia rolnikowi zaopatrzenia na wypadek inwalidztwa i spowodowanej wiekiem niezdolności do prowadzenia gospodarstwa, z drugiej zaś zapewnienia następcy i jego rodzinie utrzymania z pracy na gospodarstwie rodzinnym. Umowa o przekazanie gospodarstwa rolnego następcy zachowała swój szczególny charakter także w ustawie z dnia 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 268 ze zm.)

Poczynione rozważania nie wyczerpują jednak zakresu omawianego zagadnienia zaliczania do majątku małżonków gospodarstwa rolnego przekazanego następcy, bowiem w związku z treścią art. 43 ust 1 ustawy z dnia 27 października 1977 r., którego naruszenie skarżący zarzucił, powstaje dalsza, wymagająca rozstrzygnięcia wątpliwość dotycząca stosunku tego przepisu do art. 32 k.r.o., a na tym tle pytanie, czy – jak podniósł skarżący – przepis ten rozszerza katalog przedmiotów majątkowych zaliczanych do majątku odrębnego małżonka i daje podstawę do przyjęcia, że stanowi taki przedmiot gospodarstwo rolne nabyte przez następcę w trybie tej ustawy.

Zgodnie z jej art. 43 ust. 1, gospodarstwo rolne może być przekazane tylko jednemu następcy, a jeżeli następca pozostaje w związku małżeńskim, także obojgu małżonkom. Przytoczone unormowanie określa krąg podmiotów uprawnionych do przejścia gospodarstwa rolnego, ustanawiając zarazem wyjątek

od zasady, że gospodarstwo może być przekazane jednej tylko osobie, przez dopuszczenie przekazania go również małżonkom. Treść cytowanego przepisu, wykładanego na tle pozostałych postanowień ustawy określających jej przedmiot, nie odnosi się jednak w żaden sposób do zawartej w art. 32 k.r.o. zasady zaliczania nabytego przedmiotu majątkowego do majątku wspólnego ani też określonych w art. 33 k.r.o. wyłączeń od niej, gdyż kwestii tych – tak jak i jego ust. 3 – w ogóle nie dotyczy. Nieuzasadnione jest więc prezentowane przez skarżącego zapatrywanie, że przepis ten, jako *lex specialis* w stosunku do art. 32 k.r.o., rozszerza zawarty w art. 33 k.r.o. zamknięty katalog przedmiotów, stanowiących majątek odrębny małżonka.

Podstawą dla oceny przynależności gospodarstwa rolnego przekazanego małżonkom w trybie omawianej ustawy pozostają więc przepisy art. 32 i 33 k.r.o., zaś decydujące znaczenie dla określenia czy przekazane gospodarstwo rolne stanowi dorobek małżonków ma obowiązujący ich ustrój majątkowy. W związku z tym, gdy rolnik przekazuje gospodarstwo obojgu małżonkom pozostającym we wspólności majątkowej – nabycie następuje na zasadach wspólności, gdy małżonkowie, którym rolnik przekazuje gospodarstwo pozostają w rozdzielności majątkowej – nabywają je na współwłasność w częściach ułamkowych, gdy rolnik przekazuje gospodarstwo jednemu tylko małżonkowi jako następcy, a małżonków obowiązuje ustrój rozdzielności majątkowej – nabyte w ten sposób gospodarstwo staje się własnością tylko tego następcy, a gdy następcą, któremu przekazane zostaje gospodarstwo pozostaje w ustroju wspólności ustawowej – nabyte gospodarstwo stanowi dorobek małżonków.

Stosownie do art. 33 pkt 1 k.r.o., majątek odrębny następcy stanowić będzie także gospodarstwo rolne przekazane mu w trybie tej ustawy przed zawarciem związku małżeńskiego, jeżeli małżonkowie nie zawarli umowy majątkowej małżeńskiej rozszerzającej zakres majątku wspólnego.

Kasacja uczestnika podlega więc oddaleniu (art. 393¹² k.p.c.).